

Во раниот период вакафите се давале само под закуп за една година, подоцна почнале да се даваат на подолг период, но и тоа не било доволно, па посебно во градовите почнале да се даваат вакафите на населден закуп (muqataa), со кој сопственикот на закупот стекнува право на наследна сопственост. Но, во случај на пожар или други непогоди доколку градбите биле уништени, сопственикот на закупот останувал без ништо, а вакафските имоти не му приходи, била воведена двојна наемнина-кирија “Igaratein” која се плаќала во вакви случаи за сопственикот на градбата да може да ја поправи градбата или да направи нова, но земјата и натаму останувала во вакафска сопственост. Од овој дефтер можат да се увидат бројот на дуќаните, мецидите, меаните, водениците, ановите, потоа различните трговски и занаетчиски работилници и дуќани (преку 70 видови), да се увиди структурата на закупците (христијани, муслимани, Евреи), висината на закупот и др.

Овој дефтер нуди и податоци за многу објекти во градот Битола и околи-

ната, се спомнуваат многу џамии и месциди, чешми, амами, кои денес не постојат. Нивното хронолошко и просторно лоцирање би можело да придонесе за добивање на слика за некогашна Битола.

Последниот дефтер се однесува на градот Лерин и е направен во 1834/35 година. Во него се наведени приходите од членовите на еснафите, имињата на мајсторите и чираците, на вкупно 7 еснафи, висината на данокот што го плаќале, а кај чифлизите се наведени по име сите чифчии од 21 село, како и данокот што тие го плаќале за чување стока и занаетчиската дејност, доколку со тоа се занимавале.

Овој зборник на документи ги содржи спомнатите 4 дефтери, настанати речиси во исто време, кои нудат извонредно богат материјал за многу сфери од тогашното живеење на овие простори, и претставува нов прилог за проучување на историјата на Македонија во овој период.

Музафер БИСЛИМИ

Драги Ѓоргиев, СКОПЈЕ ОД ТУРСКОТО ОСВОЈУВАЊЕ ДО КРАЈОТ НА XVII ВЕК, ИНИ-Скопје, 1997, 671.

Најнова публикација на м-р Драги Ѓоргиев, Скопје од турското освојување до крајот на XVII век што е предмет на ова претставување, всушност е преработен текст од неговата магистерска дисертација одбранета во крајот на 1995 година на Филозофскиот факултет во Скопје, под менторство на д-р Александар Стојановски.

По кусиот предговор, публикацијата-Скопје од турското освојување до крајот на XVII век, авторот ја поделил на 5 глави.

Во првата глава, посветена на паѓањето на Скопје под турска власт, со која авторот имал намера да нè воведи во третиранава проблематика, засегнати се меѓу другото следниве прашања: Скопје во

периодот пред турското освојување, со посебна елаборација како денешниот главен град на Р. Македонија во пролетта на 792 година по хиџра, односно меѓу септември 1391 и јануари 1392 година бил освоен од Турците Османлии. Во врска со тоа, меѓу бројната автентична документација главно црпена од официјалните архиви од Цариград, Анкара и Скопје, во врска со оваа глава на едно место м-р Драги Ѓеоргиев исползувал еден документ поврзан со султанот Бајазит, кој би се рекло мошне мирно го освоил Скопје. Во таа смисла, авторот на 21 стр. забележал: Султанот “Бајазит склучи мир со кнезовите во Македонија и го населл Скопје, доведу-

вајќи многу Турци од Европа и Азија заедно со жените”.

Во следната подглава Ѓоргиев ја прикажува извонредната геополитичка и стратегиска местоположба на градот Скопје, од каде што во текот на XV, XVI и XVII век тргнувале речиси сите успешни османско-турски освојувачки походи кон Србија, Босна, Херцеговина, Албанија и воопшто кон Европа. Во таа смисла авторот Скопје го прикажува како центар на краиште, вброен во највисокиот турски ранг т.е. шехер, што претставувало најголема отворена градска населба, додека Скопската тврдина (Калето), кое било заградено со цврсти и сигурни бедеми, било именувано како кала (калата), што значи тврдина, кале или воопшто град. Скопскиот краишник споменуван во изворите и како војвода, во турската воено-административна и територијална терминологија најпрво бил именуван како санџакбег или учбег. Скопскиот краишник или султански намесник имал големи овластувања, директно добиени од султанот во воен и дипломатски поглед.

Во крајот на XIV и почетокот на XV век Скопското краиште се состоело од два вилаети: Скопски и Тетовски. Подоцна, како резултат на новите турско-османски освојувања во Србија, Босна и Херцеговина, кон Скопското краиште биле приклучени уште 5 вилаети: Звечан, Рас, Сеница, Јелач и Ходидјед. Во оваа подглава Ѓеоргиев ги елаборира и останатите воено-административни промени на Скопје направени од страна на османско-турските власти, кога градот егзистирал како вилает на чело со субаша, во состав на паша-санџакот. Кон средината на XVI век, Скопје станал центар на новооснованиот санџак, кој се простирил речиси исклучиво на територијата на Македонија. Така во него влегувале нахиите: Скопје, Тетово, Прилеп, Кичево и во еден временски период Велес.

Втората глава е посветена на изгледот на скопското градско население и неговата етничка и верска структура. Во оваа глава најпрво се прикажани забележителните

демографски промени што ги доживеал градот Скопје по неговото турско освојување, како и неговата социјална и професионална структура. По смислената и плански организирана турска колонизација и исламизација на Балканскиот Полуостров, во публикацијата се согледува тенденцијата на зголемување на муслиманите во градот и обратниот процес - намалување на христијанскиот елемент, потоа изградбата на бројни муслиманско-ориентални објекти, како што се: дамии, анови, караван сараи, амам, безистенот, текиња, турбиња, Сааткулата, ремонтирањето на Камениот Мост и друго. Воопшто периферично за два века по турското освојување, Скопје станал претежно турски град со изразито помногубројно муслиманско население. Христијанскиот елемент останува постојано присутен во градот, час повеќе, час помалку, успешно спротиставувајќи се на обидите за неговото искоренување по пат на колонизација и исламизација. За освојувачите на Скопје не било лесно остварливо неговото целосно исламизирање. Имено, од соседните селски средини како бастион љубоморно си ги чувале своите христијански обичаи и верско-националната припадност, а во градот постојано се регрутирал нов христијански елемент. Во оваа смисла, констатацијата на еден француски патописец од 1704 година гласи: “Во Македонија речиси сите села се полни со христијани и има многу малку Турци”, на одреден начин важи и за скопскиот регион. Како резултат на засилените миграции село-град во XVII и VIII век, познати во македонската историографија како “преселнички векови”, Скопје повторно ќе го добие својот христијански, пред сè православен изглед.

Забележителните демографски промени што настанале во Скопје, во првите неколку векови по неговото турско освојување, што авторот така успешно сликовито и пластично го прикажува, пред сè преку следењето на пописните дефтери (книги) - Tapu defterleri, имале рефлексии на верската и етничката структура на скопското насе-

ление. Во градот егзистирала муслиманска популација наспроти која секогаш стоеле христијаните со православна и понешто католичка вероисповед, кои во дефтерите биле регистрирани како: кафири (арапски збор што значи неверници), гебрани (истопмен персиски збор), односно според првиот збор повеќе именуван како гаури или каурп.

Третата глава Стопанство е посветена на грижливиот и систематски авторот пристап да ги елаборира состојбите во стопанската сфера-занаетчиството, земјоделието, трговијата, градинарството, лозарството, сточарството и други стопански дејности.

Културните и просветни прилики во Скопје од времето на турското освојување на градот до крајот на XVIII век се обработени во посебна глава. По продорот на исламската култура и писменост во градот, кои зеле забележителен замав наскоро по турското освојување на Скопје, Георгиев ги регистрира изградбата на повеќето исламско-орентални културно-просветни институции, како што се: медресите, од кои најпозната во Скопје и воопшто на Балканскиот Полуостров била Исхакбеговата медреса, создавањето на една од најстарите и во тоа време најбогатите орентални библиотеки на Балканот при спомнатата медреса, која била снабдена со богат книжевен фонд на литература и книги напишани со арапско писмо од областа на Куранот, арапската лексикографија и за потребите на толкувањето на шеријатското право: појавата на учени исламски дејци и поети, како што биле: Исхак Челеби, Дулгеразде, родени во Скопје и други, за да како пандант на тоа авторот ја следи христијанската култура и писменост (просвета). Таа главно се наоѓала во компетенции и грижа на црквата, манастирите и воопшто на црковните општини. Во таа смисла, црквата како единствена христијанска институција, која ги штитела интересите на христијаните и духовно ги хранела верско-културените и

просветни потреби на своите верници, авторот и дал соодветно внимание.

Така м-р Драги Ѓоргиев ја регистрирал дејноста на Скопската митрополија, особено на митрополитот Матеј (1393-1428). Таа се наоѓала под дијецата на Охридската архиепископија. Меѓутоа, по разрушувањето на градската црква во Скопје во 1535 година, резиденцијата на скопскиот митрополит била преместена во “скромната црква Св. Јован Крстител, некаде на периферијата на Скопје”. Со преселувањето (повлекувањето) на црковно-духовната власт во околните скопски цркви и манастири, културно-просветниот живот на христијаните во градот забележително опаднал, а се зголемил оној во околните храмови. Така манастирот Св. Пантелејмон во Нерези, Марковиот манастир Св. Димитрија, црквата Св. Јован Претеча и други храмови прераснале во културни жаришта и светилишта, погодни за понатамошен подем на просветата и културата и одржување на христијанскиот пред сè православен елемент. Во нив се препишувале и чувале бројни ракописи и книги. Во таа смисла само во Марковиот манастир кон средината на XIX век се чувале “20 товари книги”. Бројните богатства на книжевен фонд му дале можност на познатиот Кара Трифун во 1569 година во Скопје да отвори прва книжарница во која црковно-словенските книги и литература биле главно предмет на чување, размена и продавање. Тие, исто така, биле средишта во кои се основале црковни или манастирски ќелијни училишта.

Последната глава е посветена на Скопје во времето на Карпошевото востание. По Австро-турската војна (1683-1699) и по поразот на дотогаш непобедената Империја, Ѓоргиев го опишува продорот на австриските војски на Балканскиот полуостров и нивното доаѓање во Скопје и воопшто Македонија. Напоредно со продорот на австриската војска, авторот се навраќа во кратки црти и на текот на Карпошовото востание во северисточниот дел на Македонија. Мошне трогателно е

описано запалувањето на Скопје, чие население тогаш било заразено од опасната заразна болест чумата (колерата), на 26 октомври 1689 година од страна на австриската воена команда на чело со генералот Пиколомини.

По запалувањето и катастрофалното уништување на Скопје и по задушувањето на Карпошовото востание, чиј водач набоден на кол на Камениот Мост и изрешетан од татарските стрели бил фрлен во водите на Вардар, Ѓоргиев го опишува уништувањето на градот. Како резултат на незапамтените турско-османски одмазди, единствен спас за македонското население претставувало напуштањето на родниот крај и нивното бегане на север. Еден добар дел од населението на Скопје и воопшто во североисточниот дел на Македонија, каде што се дигнало востанието, засекогаш емигрирале главно во Војводина и Унгарија. Ракописот во оваа глава Ѓоргиев го завршува со констатацијата дека градот Скопје во текот на целиот XVII век не можел да заздравеи и да се издигне до некогашното врвно рамниште, останувајќи понатаму помалку значајна градска населба. Дури во втората половина на XVIII век започнало постепеното будење и опоравување на градот, иако тоа одело доста мачно и тешко.

Гоце Ангеличин - Жура, СТРАНИЦИ ОД ИСТОРИЈАТА НА УМЕТНОСТА НА ОХРИД И ОХРИДСКО (XIV-XIX век) Охрид, 1997, 270.

Во издание на книгоиздателството "Macedonia Prima" од Охрид, се појави делото на Гоце Ангеличин-Жура "Страници од историјата на уметноста на Охрид и Охридско (XV-XIX век)". Книгата има 14 тематски целини, објавени во научни списанија во земјата, со резимеа на англиски и германски јазик. Темите се главно од историјата на уметноста и црквоната историја на Охридската област во пост-византискиот период.

Најнакрај во вид на прилози Ѓоргиев приложува список на скопските маала според пописните дефтери во текот на XV и XVI век. Авторот завршува со конструктивен заклучок, кој претставува синтезирано и сублимирано потенцирање на најзначајните моменти во монографијата во кратки црти, потоа термилошките објаснувања на одделни поими, библиографијата на необјавени, објавени извори, литература и регистар на лични имиња и географски поими.

Воопшто, овој најнов монографски труд на м-р Драги Ѓоргиев, иако скромно по обем, претставува засега единствена и целосна студија - историја на главниот град на Р. Македонија - "Скопје во периодот на турско освојување до крајот на XVII век". Во таа смисла, монографијата на Ѓоргиев претставува нов значаен и забележителен прилог во македонската историографија и османистика. Несомнено дека најновата историографска продукција на Ѓоргиев ќе биде ползувана од мнозина идни истражувачи и историографи, кои ќе се зафаќаат со проучувањето на историското минато на нашиот главен град.

Александар ТРАЈАНОВСКИ

Во првата тематска целина "Почетоци на монаштвото и новооткриениот испоснички храм на брегот на Охридското Езеро" (7-20), авторот се осврнува на почетоците на монашкиот живот и развојот на монаштвото во Македонија по христијанизацијата на Словените. Со изградбата на манастирот "Св. Пантелејмон" од страна на епископот Климент Охридски, на северниот брег од Охридското Езеро, започнал да се интензивира монашкиот